

Тема 3. Регіоналізм і регіоналізація.

План

1. Сутність і види регіоналізму.
2. Регіоналізація і причини регіоналізації в Західній Європі.
3. Моделі регіоналізації в країнах Європи.
4. Особливості регіоналізму і регіоналізації в Україні.

Література

1. Береза А.В. Регіоналізм та регіоналізація: проблема теорії і практики // Трибуна. – 2006. - № 11-12.
2. Горло Н.В. Моделі регіоналізації в західних країнах і в Україні: порівняльний аналіз // Грані. – 2009. - № 3.
3. Данилевич И.В. Автономизация Испании // Полис. – 1995. - № 5.
4. Казанская Г.В. “Особый случай” корсиканской автономии // Полис. – 1995. - № 5.
5. Макарычев А.С. Федерализм и регионализм: европейские традиции, российские перспективы // Полис. – 1994. - № 5.
6. Павличук Е.И. Федеральная реформа Бельгии // Полис. – 1995. - № 5.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005.
8. Римаренко С. Регіоналізм та регіоналізація: питання типології // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К.: ІШЕНД, 2008. – Вип. 40.
9. Сергунин А.А. Регионализация России: роль международных факторов // Полис. – 1999. - № 3. – С. 76-88.
10. Татаренко Т.М. Регіоналізм і його інтеграційний потенціал // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 73-80.
11. Ушакова Ж.С. Основні підходи до дослідження регіоналізму як об'єктивного процесу сучасної світової політики // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – 2009. – Вип. 19. – С. 317-324.
12. Федерализм. Энциклопедический словарь. – М.: Инфра-М, 1997. – 288 с.

1 Сутність і види регіоналізму.

Регіоналізм – явище, що тлумачиться сучасниками дослідниками як стратегія регіональних еліт, спрямована на створення у регіоні більш сильних і дефективних політичних і адміністративних структур з метою прискореного розвитку регіону. У той же час регіоналізм спрямований на розширення елітою своїх прав. Значено вужче визначення регіоналізму пов'язує його з різноманітністю регіональних ландшафтів на території національної держави.

Мета регіоналізму – 1) отримання користі внаслідок використання переваг природного територіального поділу сучасних суспільств; 2) розширення політичних прав регіону.

Регіоналізм виконує стабілізуючу функцію, тобто він згладжує протиріччя між центральними і регіональними органами, допомагає знайти компроміс між ними. Сучасний регіоналізм втратив орієнтації, засновані на протистоянні центру. Сучасні вчені тлумачать регіоналізм у той же час як результат політичного торгу між національними і регіональними елітами.

Регіоналізм має нейтральний характер по відношенню до проблеми єдності країни, тому що він залежить від інших факторів: історія, рівень розвитку регіону, політична культура. Але регіоналізм може досягти крайніх проявів і перейти у сепаратизм.

Складові елементи регіоналізму:

1. регіональні ідентичність, регіональна самосвідомість (як передумови);
2. суспільно-політичні рухи за втілення вимог в життя – одиничні, масові, більш-менш радикальні;
3. його результати в регіоналізації – визнання регіону повноправною формою організації суспільства, перерозподіл влади між центральним і регіональними рівнями на користь останнього.

Регіоналізм є основою для федеративних відносин, а федералізм – базою для політико-правового оформлення регіоналізму. Але регіоналізм може існувати і як самостійне явище.

Види регіоналізму:

В залежності від характеру вимог, що висувуються місцевою елітою:

1. культурний – вимоги культурної автономії – розвиток культури, релігія, викладання рідною мовою;
2. економічний – артикуляція економічних інтересів (тарифи, податки);
3. політичний – вимога змінити існуючу систему повноважень і компетенцій.

В залежності від ініціативної групи:

1. аутентичний (національний) – якщо вимоги висувують всі представники етнічної групи (Шотландія, Корсика, Ельзас).
2. неаутентичний – політична мобілізація населення мала, регіоналізм виступає як маргінальна ідеологія окремої групи інтелектуалів (Уельс, баски у Франції).

2. Регіоналізація і причини регіоналізації в Західній Європі.

Регіоналізація – процес перерозподілу владних компетенцій, передача функцій від національного на регіональний рівень, поява нових інститутів, що відповідають новій роді регіонів.

Регіоналізація відбувається внаслідок кризи держав-націй – влада „перетікає” до регіонів, формуються наднаціональні утворення, у той же час влада національних держав передає частину повноважень у регіони.

Основні фактори регіоналізації:

1. *глобальні процеси* – в умовах глобалізації влада регіонів заявляє про самобутність регіонів;
2. *геополітичні фактори* – географічне положення регіону, кліматичні ресурси, історія, інфраструктура;

3. *економічні фактори* – внаслідок розвитку прикордонного економічного співробітництва окремі регіони мають особливий статус;
4. *культурно-релігійні фактори* – особливий статус мають регіони, які відрізняються належністю до різних конфесій.

Основні причини регіоналізації в Західній Європі:

1. потреба у вирішенні культурно-історичних проблем (за Г. Алмондом, країни Західної Європи представляють європейсько-континентальний тип політичних систем);
2. проникнення інтеграційних процесів у компетенцію регіонів;
3. держави-нації хочуть вижити в умовах наростання економічних, екологічних, політичних проблем, а тому відходять від підходу „зверху”, перекладають частину повноважень на регіони;
4. модернізація політичної системи, яка завжди спирається на особливі національні традиції;
5. центральний уряд має інші проблеми, які переважають його спротив „напору” регіонів.

Регіоналізація має важливе значення, оскільки скорочує дистанцію між елітами і громадянами.

В англосаксонських країнах регіоналізація має назву **деволюція**.

Процеси регіоналізації відбуваються у багатьох країнах світу, тому що державне керівництво зацікавлене в оптимізації взаємодії органів центральної влади і влади в адміністративно-територіальних одиницях. Вирішення цієї проблеми досягається багатьма шляхами, одним з яких є поглиблення територіальної децентралізації, тобто чітке розділення повноважень між центральним урядом і регіонами. Однак територіальна децентралізація жодним чином не передбачає відокремлення регіону від держави (сецесії).

3. Моделі регіоналізації в країнах Європи.

Сучасна політична регіоналістика виділяє у країнах Європи п'ять моделей регіоналізації: 1) адміністративна; 2) регіоналізація через існуючі органи місцевого самоврядування; 3) регіональна децентралізація; 4) регіональна автономія; 5) регіоналізація через федеральні утворення (держави-члени) .

Адміністративна регіоналізація передбачає, що розширення повноважень регіону відбувається під контролем центральної влади. У цьому випадку органи регіональної влади підпорядковані центральному уряду і відповідають за економічний розвиток регіону. Наприклад, у землях Німеччини органи влади провінції мають повноваження з планування в межах регіону. Така модель регіоналізації прийнята також у Греції, Португалії, Болгарії, Великобританії, Швеції, Естонії, Литві, Словаччині, Словенії.

Ще одна модель регіоналізації реалізується через надання існуючим органам місцевого самоврядування повноважень з метою підтримки

регіонального розвитку спільно з центральним урядом (Данія, Фінляндія, Ірландія, деякі землі Німеччини, Румунія, Угорщина).

Регіональна децентралізація передбачає створення нового рівня самоврядування, який має власні або делеговані повноваження, свій бюджет (Франція, Уельс, Польща, Чехія). Така концепція регіоналізації записана в Конституції Португалії, але фактично там спостерігається централізоване вирішення проблем регіону. У Франції у 1972 р. за законом були створена система регіональних рад. Спершу в ради входили депутати парламенту і представники органів місцевого самоврядування, а з 1986 р. почали відбуватися вибори в ради. Регіональні ради мають у своєму віданні сфери освіти і професійного навчання, екології, розробляють програми економічного і регіонального розвитку. Регіональні ради не порушують прав департаментів і комун, і в цілому мають менше значення, ніж органи самоврядування. Однією з причин цього є значення рад як адміністративного рівня, без гарантованого Конституцією статусу. Політики намагаються бути представленими в органах місцевого самоврядування, тому що це більш престижно, а не в органах влади регіонів. Загалом регіональна децентралізація спостерігається у тих державах, де регіони є не досить сильними.

Регіональна автономія передбачає, що регіональна влада отримує значні законодавчі і управлінські повноваження від центру. Ця модель регіоналізації спостерігається в Іспанії, Італії, Великобританії. У 1978 р. нова Конституція Іспанії закріпила право за регіонами на власне управління і широку інституціональну і законодавчу автономію. Це право реалізували всі історичні регіони, тому зараз там існує 17 автономних співтовариств, у 1983 р. Конституційний суд країни назвав Іспанію „державою автономій”. В Італії у 2001 р. було внесено поправку в Конституцію, за якою регіональним асамблеям надали право залишкової законотворчості і право втручатися у питання спільного законодавства.

Регіоналізація через федеральні утворення (держави-члени) можлива у тому випадку, якщо федеральні одиниці перебирають на себе економічні функції. Дана модель регіоналізації реалізується за умови виразно проявленого регіоналізму. В США, які є симетричною федерацією з рівноправними суб'єктами, регіоналізація має назву “симетрична деволуція”. Кожен штат отримує однаковий об'єм повноважень. Фактично симетрична деволуція не є гарантією того, що у подальшому принципово неможливі будь-які конфлікти між штатами, тому що більш розвинені в економічному відношенні штати можуть наростити свій потенціал, що надалі порушить рівновагу і баланс між штатами.

4 Особливості регіоналізму і регіоналізації в Україні.

В Україні існує адміністративно-територіальний поділ на області, райони, міста, райони у містах, селища і села. На кожному рівні створені органи місцевого самоврядування. Оскільки в Україні під регіоном розуміють адміністративно-територіальні одиниці першого порядку –

області, можна стверджувати, що регіональна влада представлена такими органами місцевого самоврядування, як обласними радами. Обласні ради за Конституцією України затверджують програми соціально-економічного розвитку областей і контролюють їх виконання, затверджують обласні бюджети.

Інтереси українських регіонів пов'язані у першу чергу з економічним розвитком регіонів. Враховуючи важливу роль економічних процесів, можна стверджувати, що на процеси регіоналізації в Україні більшою мірою впливають внутрішні фактори. Відмінності в економічному розвитку регіонів докладно досліджують Р. Павленко і О. Вітер, які називають чинниками розколу нації нерівномірне розташування економічних потужностей, неефективну бюджетну і практично відсутню регіональну політику, внаслідок чого рівень життя населення в регіонах значно відрізняється, формуються негативні стереотипи у регіонів-“донорів” і регіонів-“реципієнтів”. Відомо, що у промислових регіонах України існує незадоволення державною політикою асигнувань з бюджету держави на розвиток цих областей та тим, що гальмується бюджетна самостійність східних і південно-східних регіонів. Однак в Україні є особливість, пов'язана з тим, що регіони, які мають схожі проблеми, не об'єднуються. Для українських регіонів характерний стан “регіональної автаркії”, яка проявляється перш за все в економічній сфері. База економічної автаркії була сформована в період економічного спаду, коли регіони вдавалися до вимушеної політики самозабезпечення, одним з наслідків якої стала монополізація регіональних ринків в інтересах місцевих товаровиробників.

Проте відмінності між українськими регіонами пролягають не тільки у економічній площині, але й в культурній. Є суттєві відмінності в культурно-ціннісних орієнтаціях населення східних і західних областей України, пов'язані в першу чергу з проблемою самоідентифікації, з різними підходами до оцінки власної мови, культури, історії. У той же час є багато чинників, що мають вагу для інтеграції суспільства, наприклад, спільні економічні проблеми. Недаремно багатьма дослідниками констатується такий факт, що за наявності надто різних критеріїв самоідентифікації у населення різних регіонів консолідація народу України можлива у першу чергу на соціально-економічних засадах.

Отже, в Україні наявна особлива модель регіоналізації, пов'язана з тим, що вона поєднує елементи декількох моделей, що склалися в західних країнах: 1) існують органи місцевого самоврядування (обласні ради), на які за Конституцією покладено повноваження щодо регіонального розвитку (модель регіоналізації через існуючі органи місцевого самоврядування); 2) регіональна автономія (конституційний статус Автономної республіки Крим); 3) наявний надмірний контроль центральних органів державної влади над діями регіональної влади (модель адміністративної регіоналізації). Хоч формально обласні ради й представляють регіональний рівень влади у владній вертикалі, проте за умови контролю з боку центральної влади говорити про елементи регіональної децентралізації (політичної

регіоналізації) немає підстав. Проте, на думку С. Римаренка, адміністративна регіоналізація в Україні може розвинутиися у регіональну децентралізацію.

Для України найбільш оптимальною може стати модель регіоналізації, яка передбачає поступове подальше розширення повноважень регіонів при збереженні цілісності держави. Очевидно, в унітарній державі регіоналізація неодмінно потребує виконання державою важливих контрольних і наглядових функцій. Крім того, в Україні це необхідно з багатьох причин: перехідний період, кризовий стан економіки, становлення демократії. Необхідно, щоб був баланс державних заходів – з одного боку, впровадження більш оптимальної системи фінансового розподілу, з іншого боку, здійснення регіональної політики із дотриманням принципу солідарності й допомоги відсталим регіонам. У віддаленій перспективі можливий перехід до регіональної децентралізації, що більшою мірою, ніж інші моделі, відповідає реалізації регіональних інтересів. Розширення процесу регіоналізації в Україні сприятиме подальшому поглибленню демократизації нашого суспільства.